

ORDENI KRALJEVINE ITALIJE iz Zbirke odlikovanja Hrvatskoga povijesnog muzeja

U Hrvatskom povijesnom muzeju čuva se velik broj odlikovanja Italije, ukupno 179 primjereka, te ih ne možemo objaviti sve u jednom broju časopisa. Stoga smo odlučili izdvojiti starije, ljepše i vrednije - trideset šest primjeraka ordena, njihovih minijatura, malih oznaka, diploma i kalupa za izradu ordena, iz razdoblja prije i poslije ujedinjenja Italije. Pripadaju u nekoliko redova. **Red Sv. Mauricija i Sv. Lazara** (*Ordine dei Santi Maurizio e Lazzaro*), stari viteški red, nastao je u 16. stoljeću spajanjem Reda Sv. Mauricija s Redom Sv. Lazara. Sardinjski kralj Viktor Emanuel pretvorio je 1816. Red Sv. Mauricija i Sv. Lazara u Orden za zasluge.

Drugi stari viteški red – **Konstantinov Red Sv. Jurja** (*Ordine costantiniano di San Giorgio*) osnovala su između 1520. i 1545. godine braća Angeli-Drivasti. Red je 1697. preuzeo Francesco I. Farnese, vojvoda od Parme, koji je bio veliki meštar reda. Pod njegovom upravom red je stekao visoku reputaciju. Red je ukinut nakon ujedinjenja Italije 1859./1860. godine.

Vojni red savojske dinastije (*Ordine Militare di Savoia*) osnovao je kralj Sardinije Viktor Emanuel 1815. godine, a dodjeljivao se kao nagrada za važne vojne pothvate, osobito za hrabrost u bitkama, a samo iznimno za istaknutu vojnu službu u vrijeme mira.

Građanski red savojske dinastije (*Ordine civile di Savoia*) osnovao je 1831. godine kralj Sardinije Karlo Albert, nasljednik Viktora Emanuela. Karlo Albert odlučio je nagraditi odlikovanjem one podanike „koji su se posvetili drugim zanimanjima, ne manje korisnima od vojne službe (...)”.

Orden talijanske krune (*Ordine della Corona d'Italia*) osnovao je kralj Viktor Emanuel II. 1868. godine, u spomen na pripojenje pokrajine Veneto Italiji. Namjena odlikovanja bila je vrlo općenita, za „najistaknutije zasluge, kako Talijana, tako i stranaca, a osobito za zasluge koje se izravno tiču interesa nacije”.

Kolonijalni red talijanske zvijezde (*Ordine coloniale della Stella d'Italia*) osnovao je 1914. godine kralj Viktor Emanuel III. Osnutak reda u svezi je sa stjecanjem kolonije Libije; orden je namijenjen žiteljima Libije - talijanskim podanicima.

Svi redovi Kraljevine Italije ukinuti su nakon proglašenja Talijanske Republike 2. lipnja 1946. Preživio je samo Vojni orden savojske dinastije, koji je obnovljen 1955. godine pod nazivom: Vojni orden Italije (*Ordine Militare d'Italia*).

Povijest Italije do pojave prvih viteških redova

Povijest nama susjedne zemlje u doba Rimljana dobro je poznata; stoga nećemo o njoj *ab urbe condita*, od utemeljenja Rima, nego ćemo preskočiti stoljeća i ukratko izložiti što se događalo nakon propasti Rimskog Carstva.

Sredinom 6. stoljeća, u vrijeme bizantskog cara Justinijana I., Italijom je vladao Bizant, ali 568. godine morao je prepustiti sjeverni dio Italije Langobardima, koji su osnovali svoje kraljevstvo. Bizant je zadržao vlast nad Ligurijom, Ravenskim egzarchatom, Rimskim dukatom, južnom Italijom i Sicilijom. Od tada pa do ujedinjenja Italije u 19. stoljeću Apeninski poluotok ostat će podijeljen u niz manjih i većih država.

Godine 756. franački kralj Pipin Mali darovao je papi svoje posjede te je tako osnovana Papinska država. Langobardsku prevlast u sjevernoj Italiji okončao je franački kralj Karlo Veliki. U bazilici Sv. Petra u Rimu papa Leon III. okrunio ga je 800. godine za cara Svetoga Rimskog Carstva. Karlo Veliki vladao je srednjom i sjevernom Italijom, a u južnoj Italiji vladali su Arapi.

U kolovozu 961. njemački kralj Oton I. provalio je u sjevernu Italiju. Pola godine kasnije, u siječnju 962. ušao je s vojskom u Rim, gdje ga je papa Ivan XII. okrunio za cara.

U 11. stoljeću južnu Italiju zauzeli su Normani i ondje osnovali svoje kraljevstvo. Normanska Italija u prvoj polovici 12. st., za vladanja Rogera II., bila je na vrhuncu moći.

Koncem 11. st. u sjevernoj i središnjoj Italiji izbio je sukob između cara Henrika I. i pape Grgura VII., a Normani su podržali papu.

Godine 1162. car Fridrik I. Barbarosa razorio je Milano, ali saveznička liga pape Aleksandra III. i lombardskih gradova prisilila ga je na uzmak. U savezu s lombardskim gradovima papa Inocent IV. (1243.-1254.) uspio je oboriti vlast Hohenstaufovaca u Italiji, ali njemački je utjecaj bio jak sve dok papa Klement IV. (1265.-1268.) nije pozvao Karla Anžuvina, brata francuskoga kralja Luja IX., da protjera Nijemce iz Italije.

Godine 1266. poražen je Manfred Sicilijanski, posljednji vladar iz dinastije Hohenstauf, papa Urban IV. okrunio je Karla I. Anžuvina kao kralja Sicilije. Dolaskom Anžuvina u Siciliju su upravljali Francuzi, koji su se uskoro sukobili s domaćim plemstvom. Karlo I. Anžuvina držao je Siciliju odsakočnom daskom za šire ambicije osvajanja mediteranskih područja. Godine 1282. izbila je pobuna, Sicilijanska večernja, zvana tako jer je počela tijekom večernje službe na uskršni ponedjeljak. U pobuni je pobijeno tisuće Francuza.

Koristeći pobunu protiv Anžuvina, kralj Pedro III. Aragonski izvršio je invaziju i postao kralj Sicilije. Karlo I. Anžuvina zadržao je kontrolu nad Napuljskim Kraljevstvom do smrti 1285. godine. Njegovi nasljednici vladali su Napuljem do 1442. godine.

Područje Italije početkom 14. st. bilo je razdvojeno među suparničkim gradovima. Istodobno su se gospodarski razvijale gradske komune. Nepostojanje snažne središnje vlasti pridonosi prosperitetu talijanskih komuna koje postaju kulturnim žarištima Europe. Italija je bila glavno središte humanizma i renesanse, koji su preporodili europsku filozofiju i umjetnost. U unutarnjim sukobima stalno su se vodile borbe između pojedinih plemićkih obitelji koje su nastojale samostalno vladati pojedinim gradovima: u Milanu su dominirali Visconti i Sforze, u Firenzi obitelj Medici, u Mantovi Gonzage, u Modeni i Ferrari Este. Među plemićkim obiteljima isticali su se i savojski grofovi, koji su stekli Pijemont.

Zaseban politički razvoj imali su obalni gradovi države. Svoj su gospodarski uspon temeljili na razvijenom brodarstvu i trgovini (Amalfi, Pisa, Genova i Venecija). Dugotrajan sukob Genove i Venecije za prevlast nad pomorskom trgovinom okončan je koncem 14. st. u prilog Republike Venecije. Kao gospodarica Jadrana Venecija prerasta u jednu od vodećih država europskoga Zapada.

Red Navještenja - najstariji talijanski viteški red

Povijest odlikovanja u Italiji počinje u drugoj polovici 14. stoljeća. Između 1360. i 1362. osnovan je savojski **Vrhovni red Presvetoga Navještenja** (*Ordine Supremo della Santissima Annunziata*). Osnovao ga je Amadeo VI. grof Savojski (1343.-1383.)¹, u povodu udaje sestre Bianče s Galeazzom II. Viscontijem. Red se dugo nakon osnutka nazivao Red ogrlice, a bio je posvećen Blaženoj Djevici Mariji, koja je slavljena kao Naša Gospa od Navještenja.

Godine 1409. vojvoda Amadeo VIII. Savojski (1391.-1451.) donio je prva poznata pravila reda. U tim pravilima propisano je da red mora imati petnaest vitezova, što simbolizira petnaest radosti djevice Marije. Godine 1434. Amadeo VIII. proširio je broj vitezova na dvadeset. U crkvi u gradiću Pierre-Châtel, danas u jugoistočnoj Francuskoj, nalaze se grobovi prvih vitezova Reda ogrlice. Život vitezova bio je određen vjerskim regulama; bili su predviđeni postupci posvećenja, sahrane i zavještenja imetka. Vitezovima je propisano svakodnevno nošenje ordenskih znakova, a zabranjeno im je stupanje u druge redove. Godine 1433. bio je predviđen izgon iz reda. Izgonu su bili podvrgnuti članovi reda koji su počinili djela protivna poimanju časti, čestitosti i lojalnosti. Tijekom povijesti reda izgnana su samo četiri člana: prvi je bio Philiberto Ferrero Fieschi princ Masserano u 17. stoljeću, otkriven zbog pružanja pomoći Španjolcima; posljednji izgnanik bio je Benito Mussolini (1943.).

Tek godine 1518. vojvoda Karlo III. Dobri (1504.-1553.) dao je redu ime Red Navještenja. U tom razdoblju red je proglašen suverenim. Red je reformiran 1570. i 1577. godine; vojvoda Emanuele Filiberto I. izdvojio je iz maksimalnog broja vitezova (20) nasljednoga princa i vojvodu pa je od tada red imao 22 člana. Vitezovi su morali imati najmanje pet pokoljenja predaka plemićkog podrijetla. Nova pravila donijela su vitezovima veće povlastice; oni postaju senatorima i nitko nema vlasti nad njima, osim vladara. Također su oslobođeni plaćanja poreza. Godine 1721. red je pripao Kraljevstvu Sardinije i postojao je ne mijenjajući pravila sve do 1840. godine. Viktor Emanuel II. ukinuo je pravilo o plemićkom podrijetlu vitezova reda i pretvorio viteški red u orden za zasluge, ali nositelji ordena imali su pravo na naslov viteza i na oslovljavanje s „Vaša Ekselencijo“. Od 1860. do 1946. Orden Navještenja bio je najviše odlikovanje Kraljevine Italije. Broj nositelja ordena prividno je ostao nepromijenjen, dvadeset i dvoje s vladarom i prijestolonasljednikom, ali u taj se broj nisu računali duhovnici i strani državljani.

Orden Navještenja prestao se dodjeljivati u Italiji poslije pada monarhije i proglašenja Republike Italije 1946. godine, ali kralj u egzilu Umberto II. zadržao ga je kao dinastički orden. Njegov sin Viktor Emanuel, princ od Napulja (1937. -) nastavio je očevu praksu pa Orden Navještenja postoji i danas.

¹ Popularno zvan *Il Conte Verde* ("Zeleni grof") jer je stalno hodao u odjeći zelene boje, a zelena je bila i odjeća njegove pratnje.

Slika 1. i 2. Orden Navještenja.²

Orden Navještenja ima samo jedan stupanj, ali u dva oblika, poput engleskog Reda podvezice: Mala ogrlica (*Piccola Collana*) i Velika ogrlica (*Grande Collana*). Velika ogrlica nosila se prvoga dana u godini, na blagdan Presvetog Navještenja, na dane nacionalnih praznika i pri važnim kraljevskim dužnostima. Mala ogrlica nosila se u svim drugim prilikama, kad je trebalo pokazati insignije reda. Ordenska zvijezda uvedena je prvi put 1680. godine, a nosila se na lijevoj strani prsa. Svakodnevno i neobavezno vitezovi su mogli nositi minijaturu Ordена Navještenja na vrpci crvene boje.

Savojski Orden Navještenja ubraja se u najstarije, premda se u literaturi često ponavljaju podatci o ranijem nastanku nekih drugih svjetovnih viteških redova. Čini se da su ti podatci, proizašli iz legendi, ipak nepouzdana i da razdoblje feudalne anarhije u 12. i 13. stoljeću nije pogodovalo nastanku tih redova. Europski su vladari tek u 14. i 15. stoljeću učvrstili svoju vlast, nakon duge borbe s moćnim i neposlušnim feudalcima. Tek tada mogli su pomišljati na osnivanje viteških redova.

ORDEN SV. MAURICIJA I SV. LAZARA (*Ordine dei Santi Maurizio e Lazzaro*)

Viteški Red Sv. Mauricija osnovao je 1434. godine savojski vojvoda Amadeo VIII. Mirni. On se u Ripagli posvetio kontemplaciji i vjeri te je prepustio upravljanje

² Slike Ordена Navještenja koje ovdje prikazujemo presnimljene su iz literature jer Hrvatski povijesni muzej, na žalost, ne posjeduje taj orden. Sve sljedeće slike prikazuju odlikovanja Hrvatskoga povijesnog muzeja.

državom sinu Lodovicu, zadržavši ipak vrhovnu vlast s vijećem pouzdanika, s kojima je i osnovao Red.

Amadeo VIII. kasnije je postao protupapa Felice V. (1439.-1449.) pa je red neko vrijeme mirovao. Otprilike sto godina kasnije red je obnovio Emanuel Filiberto, slavni pobjednik nad Francuzima kod Saint-Quentina (1557.), spojivši ga s drevnim Redom Sv. Lazara. Sardinijski kralj Viktor Emanuel (1802.-1821.) pretvorio je 27. prosinca 1816. Red Sv. Mauricija i Sv. Lazara u orden za zasluge. Taj se datum vodi kao datum osnutka modernog Ordena Sv. Mauricija i Sv. Lazara. Statut ordena mijenjao se i dopunjavao 1837., 1838., 1840., 1841., 1842., 1851., 1855. i 1857. godine. Uvodili su se i novi stupnjevi ordena: 1855. godine uveden je stupanj Visokoga časnika, a 1857. i stupanj Časnika pa je orden na kraju imao pet stupnjeva (u zagradama je naveden broj nositelja ordena):

1. Veliki križ na lenti ili na lancu, sa zvijezdom (60);
2. Visoki časnik na lentici, sa zvijezdom (150);
3. Komander, na lentici (500);
4. Časnik (2000);
5. Vitez (neograničeno).

Dana 19. svibnja 1837. kralj Karl Albert (1831.-1849.) detaljno je razradio pravila o izgledu i načinu nošenja uniforme Reda.

Orden Sv. Mauricija i Sv. Lazara dodjeljivao se postupno, od najnižeg stupnja prema višim stupnjevima. Časnički stupanj mogao se dobiti tek tri godine nakon dobivanja viteškoga stupnja; komanderski stupanj četiri godine nakon dobivenog časničkog stupnja, a stupanj Visokoga časnika mogao se dobiti tek pet godina poslije komanderskoga stupnja.

Orden se dodjeljivao za iznimne zasluge u javnoj službi, znanosti, umjetnosti, književnosti, trgovini, dobrotvornim službama, a također i za službu u vojsci i mornarici.

Literatura: *Cibrario, Luigi, Descrizione storica degli Ordini cavallereschi, 1. sv., Torino, 1846., str. 17.-68., Ceschina, Renzo Ermes, Gli ordini equestri del Regno D'Italia, treće izdanje, Milano 1938., str. 18.-59, tabla 2.-6., http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_dei_Santi_Maurizio_e_Lazzaro*

1. Veliki križ sa zvijezdom Ordena Sv. Mauricija i Sv. Lazara

E. Gardino succ. Cravanzola³, Rim, od 1927. do 1946., ordenski znak: pozlaćeno srebro, 100 x 64 mm, lenta je široka 102 mm; zvijezda: srebro, promjera 86 mm.

Ordenski znak kombinacija je dvaju križeva: bijelo emajliranog istokračnoga križa s trolisnim kuglicama na vrhovima i zeleno emajliranoga malteškoga križa. Avers i re-

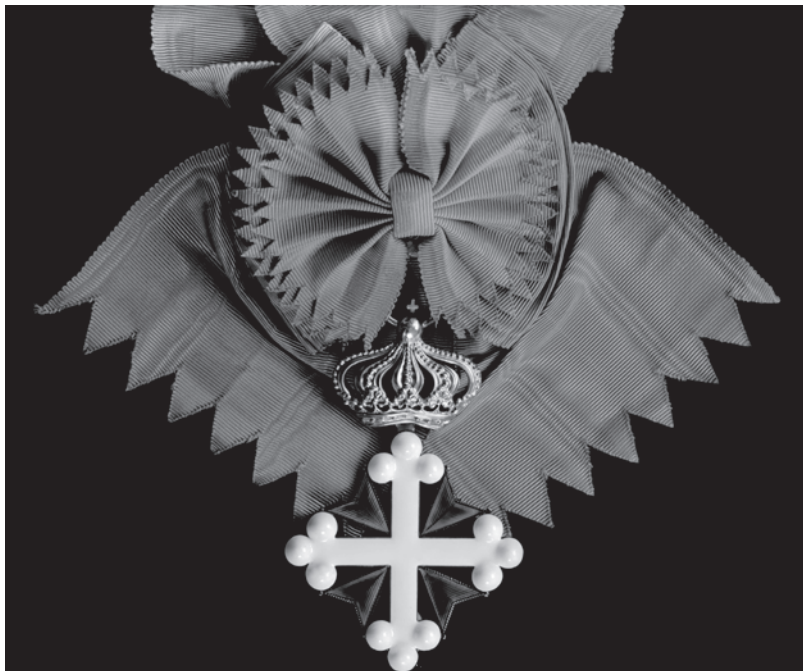
³ Od 1850. godine djelovala je u Torinu (danas u Via Garibaldi) tvrtka *Fratelli Borani fornitori dei Regi Ministeri e della Real casa di Sardegna*. Godine 1864. tvrtka se preselila u Firencu, a 1871. otvorila je podružnicu u Rimu. Domenico Cravanzola bio je ravnatelj tvrtke *Fratelli Borani* u Rimu, a kad su se Borani povukli iz posla Cravanzola je preuzeo tvrtku. Cravanzola je bio vlasnik tvrtke do 1913., kad ju je preuzela tvrtka *Raviolo & Gardino*. Raviolo je napustio tvrtku 1927. godine, a preuzeo ju je Ettore Gardino, Enricov sin. Od tada se tvrtka naziva *Ditta Cravanzola E. Gardino Successori*. Do 1946. godine Gardino je izrađivao talijanska i albanska odlikovanja, a tvrtka djeluje i danas na rimskoj adresi u Via Corso 340-341.

vers isti su. Iznad ordenskoga znaka pozlaćena je kraljevska kruna, a na nju se nastavlja okrugla karika za lentu.

Lenta je svijetlozelene boje.

Zvijezda je osmerokraka, briljantinirana, s apliciranim križem ordenskoga znaka. Straga je okrugla pločica s nazivom proizvođača i kraljevskim grbom: E. GARDINO SUCC. CRAVANZOLA / ROMA. Igla je klasična oblika.

HPM/ZM-78713

Slika 3. Znak Velikoga križa Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara

Slika 4. Zvijezda Velikoga križa Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara.

2. Znak Visokoga časnika sa zvijezdom Ordna Sv. Mauricija i Sv. Lazara

E. Gardino Succ. Cravanzola, Rim, od 1927. do 1946., ordenski znak: pozlaćeno srebro, 87 x 54 mm, lentica je široka 53 mm; zvijezda: srebro, promjer 76 mm.

Ordenski znak: kao prethodno (HPM/ZM-78713), ali manji i na lentici.

Zvijezda je četverokraka, briljantinirana, s apliciranim križevima ordenskoga znaka. Straga okrugla pločica s nazivom proizvođača i kraljevskim grbom: E. GARDINO SUCC. CRAVANZOLA / ROMA.

HPM/ZM-78714

Slika 5. Znak Visokoga časnika Ordna Sv. Mauricija i Sv. Lazara

Slika 6. Zvijezda Visokoga časnika Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara

3. Komanderski znak Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara

Bez oznake radionice, pozlaćeno srebro, 87 x 54 mm, lentica je široka 47 mm.

Kao prethodni ordenski znak (HPM/ZM-78714), ali na užoj lentici.

HPM/ZM-78715

Slika 7. Komanderski znak Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara

4. Časnički znak Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara

Bez oznake radionice, pozlaćeno srebro, 57,5 x 37 mm, vrpca je široka 37 mm.

Znak kao prethodni (HPM/ZM-78715), ali manjih dimenzija, na užoj vrpci složenoj u peterokut.

HPM/ZM-78716

Slika 8. Časnički znak Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara.

Slika 9. Viteški znak Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara.

5. Viteški znak Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara

Bez oznake radionice, pozlaćeno srebro, 42 x 37 mm, vrpca je široka 37 mm.

Znak kao prethodni (HPM/ZM-78716), ali bez krune, na istoj vrpci.

HPM/ZM-78717

6. Minijatura znaka Visokoga časnika Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara

Bez oznake radionice, pozlaćeno srebro, promjer 18,5 mm, vrpca je široka 15 mm.

Minijatura je zapravo umanjena četverokraka, briljantinirana zvijezda Visokoga časnika Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara (II. stupnja). Straga je okrugla konveksna glatka pločica bez signature. Minijatura se nosila na vrpci, provučenoj kroz kariku.

Vrpca je svijetlozelene boje.

HPM/ZM-78718

Slika 10. Minijatura znaka Visokoga časnika Ordена Sv. Mauricija i Sv. Lazara.

KONSTANTINOV RED SV. JURJA (*Ordine costantiniano di San Giorgio*)

Legenda pripisuje osnutak Konstantinova reda Sv. Jurja rimskom caru Konstantinu, 317. godine. Tvorcima legende bilo je stalo da red prikažu kao najstariji viteški red na svijetu. Međutim, danas je neosporno da su ga između 1520. i 1545. godine osnovala braća Angeli-Drivasti, potomci bizantske dinastije Komnen. Da je tako, svjedoče brojna papinska pisma, bula pape Klementa VIII. (1592.-1605.), ukazi španjolskoga kralja Filipa III. (1578.-1621.), Ferdinanda II., cara Svetoga Rimskoga Carstva (7. studenoga 1630.), Leopolda I., cara Svetoga Rimskoga Carstva (25. lipnja 1671.) i poljskoga kralja Ivana III. Sobjeskoga (11. svibnja 1681.).

Red je 27. srpnja 1697. preuzeo Francesco I. Farnese, vojvoda od Parme, koji je bio veliki meštar reda. Pod njegovom upravom red je stekao visoku reputaciju. Godine 1731. njegov je sin Antonio Farnese, vojvoda od Parme, umro bez muškoga potomka. Naslijedio ga je Karlo Bourbonški, najstariji sin španjolskoga kralja Filipa V. i vojvotkinje Elizabete od Parme. Konstantinov red Sv. Jurja od tada je čvrsto vezan uz vladare burbonske dinastije, koji su obnašali funkciju velikog meštra. Godine 1734. Karlo je postao kraljem Napulja i Sicilije. Godine 1736. morao je ustupiti Austriji Vojvodstvo Parmu, ali zadržao je položaj velikog meštra Konstantinova reda Sv. Jurja.

Karlo je 1759. godine okrunjen za španjolskoga kralja Karla III. (vladao od 1759. do 1788.) te je ustupio Napuljsku Kraljevinu i Kraljevinu Siciliju sinu Ferdinandu. Ferdinand se vodi kao napuljski kralj Ferdinand IV. i kao kralj Sicilije Ferdinand III., a 1815. godine preuzeo je naslov: Ferdinand I., kralj Dviju Sicilija. Upravu Konstantinova reda Sv. Jurja on je 1768. godine premjestio iz Parme u Napulj. Ta je odluka bila sporna vladarima Parme, koji su držali da red pripada vojvodskom prijestolju Parme.

Naime, Karlov mlađi brat Filip naslijedio je 1748. godine⁴ Vojvodstvo Parme, Piacenze i Guastalle te je njegova obiteljska grana od tada držala sebe pravnim sljednicima položaja velikog meštra Konstantinova reda Sv. Jurja. Vojvodu Filipa naslijedio je sin Ferdinand, koji je upravljao Parmom od 1765. do 1802. godine. Nakon Ferdinandove smrti 9. listopada 1802. Napoleon je oduzeo Bourbonima Vojvodstvo Parme, Piacenze i Guastalle.

Konstantinov red Sv. Jurja ukinuo je Napoleonov brat Joseph Bonaparte 1806. godine. Nakon Bečkoga kongresa 1815. godine postavljena je za vojvotkinju od Parme, Piacenze i Guastalle Marija Lujza (1791.-1847.), kći austrijskog cara Franje I. i žena Napoleona Bonaparta.

Marija Lujza obnovila je red i proglasila se velikim meštrom. Godine 1845. Marija Lujza podijelila je Konstantinov orden Sv. Jurja u pet stupnjeva:

- Znak Senatora Velikoga križa na ogrlici (Senatore di Gran Croce, con collana);
- Znak Senatora Velikoga križa (Senatore di Gran Croce), nosio se na lenti, s osmerokrakom zvijezdom na grudima;
- Komturski znak (Commendatore), nosio se na lenticu, s manjom četverokrakom zvijezdom;
- Viteški znak I. stupnja (Cavaliere di I classe), manji križ nosio se na vrpici, na koju je pričvršćen umanjeni znak (minijatura) reda;
- Viteški znak II. stupnja (Cavaliere di II classe), kao viši stupanj, ali bez umanjene na vrpici.

Nakon njezine smrti 1847. godine Bourbonima su vraćene Parma i Piacenza. Vojvodom je postao Karlo II., koji je vladao samo godinu i pol (od 17. prosinca 1847. do 17. svibnja 1849.), a onda je abdicirao u korist Ferdinandova sina Karla III. (1849.-1854.). On je ubijen, a zavladao je sin Robert, koji je svrgnut 1859. godine u narodnom ustanku u Parmu. Bourboni su protjerani s prijestolja, a Parma i Piacenza pridruženi su Kraljevini Italiji. Poput Parme i Piacenze, ukinuto je 1860. godine Kraljevstvo Dviju Sicilija, ali Konstantinov red Sv. Jurja nije prestao postojati. On postoji i danas, ali ne kao državni nego kao privatni red dinastije Bourbon. Potomci te razgranate dinastije ne mogu se dogovoriti o prevlasti nad redom pa ima više pretendenta na položaj velikog meštra.

Literatura: http://en.wikipedia.org/wiki/Sacred_Military_Constantinian_Order_of_Saint_George

7. Znak Komtura sa zvijezdom Konstantinova ordena Sv. Jurja

Bez oznake radionice, 1850., ordenski znak: zlato, 72 x 46 mm, lentica je široka 36 mm; zvijezda: srebro i zlato, promjer 62 mm.

Ordenski znak: istokračni zlatni križ s vrhovima u obliku stiliziranih ljiljana. Iznad križa zlatna je kruna. Krakovi križa ispunjeni su crvenim emajlom. U sredini križa grčka su slova: X P (ksi - ro), Kristov monogram, te grčka slova A (alfa) i Ω (omega) - Kristov

⁴ Aachenskim mirom iz 1748. godine, sklopljenim poslije Austrijskog nasljednog rata između Austrije, Engleske, Nizozemske i Sardinije s jedne strane, a Francuske i Španjolske s druge strane, priznata je pragmatička sankcija Karla VI. Tim sporazumom Austrija je ustupila španjolskom infantu Filipu Parmu, Piacenzu i Guastallu.

ideogram kao simbol početka i kraja. Na krajevima krakova križa latinska su slova: I H S V (kratica od „In hoc signo vincēs“, tj. „U ovom ćeš znaku pobijediti“).⁵

Revers je jednak aversu.

Lentica je svijetloplave boje.

Zvijezda je srebrna, četverokraka, s apliciranim zlatnim križem ordenskog znaka. Straga su završeci vijaka s maticama, ukupno pet, kojima je križ pričvršćen na zvijezdu. Straga je još i igla za prikapčanje zvijezde na kaput.

Ordenski znak i zvijezda imaju zasebne kutije.

Orden je od Karla III., vojvode Parme i Piacenze, dana 19. studenoga 1850. dobio general-major Đuro Jelačić (Zagreb, 25. svibnja 1805.-1901.), mlađi brat bana Josipa Jelačića.⁶

HPM/PMH-12451

Slika 11. Znak Komtura Konstantinova ordena Sv. Jurja.

- ⁵ Prema legendi koju navodi Euzebije iz Cezareje rimski je car Konstantin neposredno pred bitku na Milvijskom mostu 28. listopada 312. ugledao na nebu znamenje *hi-ro* popraćeno natpisom „*v τούτῳ*“ *vika*, koje je kasnije protumačio kao poruku da prihvati kršćanstvo i zauzvrat pobijedi u bitci. Slogan je kasnije postao popularan u zapadnoj kulturi, a u pravoslavlju označava vjeru u Krista.
- ⁶ Na ovom podatku zahvaljujem kolegici Mateji Brstilo Rešetar, kustosici Hrvatskoga povijesnog muzeja, koja je diplomu o odlikovanju Đure Jelačića pronašla u Državnom arhivu u Zagrebu, Opatička 29., u kutiji 17., pod brojem: HR-DAZG-825, signatura: 1342. Orden je pak dio ostavštine Jelačić, koja je dospjela u muzej između dvaju svjetskih ratova.

Slika 12. Zvijezda Komtura Konstantinova ordena Sv. Jurja.

8. Viteški znak II. stupnja Konstantinova ordena Sv. Jurja

Bez oznake radionice, sredina 19. stoljeća, zlato, 59 x 36 mm, vrpca je široka 38 mm.

Kao prethodno (HPM/PMH-12451), ali križ je manji, a vrpca je trokutasta (svijetloplave boje).

HPM/ZM-98966

Slika 13. Viteški znak II. stupnja Konstantinova ordena Sv. Jurja

VOJNI RED SAVOJSKE DINASTIJE (*Ordine Militare di Savoia*)

Red je osnovao kralj Sardinije Viktor Emanuel 14. kolovoza 1815., a dodjeljivao se kao nagrada za važne vojne pothvate, osobito za hrabrost u bitkama, a samo iznimno za istaknutu vojnu službu u vrijeme mira. Orden je u početku imao četiri stupnja: 1. Veliki križ sa zvijezdom, 2. Komanderski križ, 3. Viteški križ u zlatu, 4. Viteški križ u srebru.

Nakon reorganizacije ordena Viktora Emanuela II. od 28. rujna 1855. donijeta su nova pravila reda, s novom podjelom stupnjeva ordena:

1. Veliki križ na lenti, sa zvijezdom;
2. Komanderski križ I. stupnja na lentici, sa zvijezdom;
3. Komanderski križ II. stupnja na lentici (bez zvijezde);
4. Časnički križ (s trofejem);
5. Viteški križ (bez trofeja).

Ukazom od 28. ožujka 1857. Viktora Emanuela II. ukinuta je podjela na Komandere I. i II. stupnja: dotadašnji Komanderi I. stupnja postali su Visoki časnici, a Komanderi II. stupnja nazivani su samo Komanderi.

Nositelji ordena primali su godišnje doplatke, u skladu s primljenim stupnjem.

Orden se dodjeljivao sve do ukinuća Kraljevine Italije i proglašenja Republike Italije 1947. godine.

Vojni orden savojske dinastije (iz 1815.) nastavio se dodjeljivati i nakon proglašenja Republike Italije, a zakonom od 9. siječnja 1955. dobio je naziv: Vojni orden Italije (Ordine Militare d'Italia). Osnovna razlika između starog i novog ordena jest u tome što Vojni orden savojske dinastije ima suspender u obliku kraljevske krune (osim časničkoga stupnja), a Vojni orden Italije ima suspender u obliku zelenog vijenca. Nadalje, dotadašnji revers ordenskoga znaka postao je avers (bez kraljevskih inicijala: VE), s godinama 1855/1947 (ukrižene sablje ostale su). Taj prikaz dolazi i na zvijezde Velikoga križa i Visokoga časnika. Na reversu ordenskoga znaka ostala je legenda „Al Merito militare”, ali savojski je grb zamijenjen inicijalima RI (Repubblica Italia). Vrpca je ostala ista.

Literatura: *Cibrario, L., Descrizione storica degli Ordini cavallereschi, I. sv., Torino, 1846., str. 71.-73., Ceschina, R. E., Gli ordini equestri del Regno D'Italia, treće izdanje, Milano 1938., str. 61.-72., tabla 7. i 8., http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_militare_di_Savoia*

9. Znak Viteza Velikoga križa Vojnog ordena savojske dinastije

Bez oznake radionice, 1855.-1947., pozlačeno srebro, 104 x 68 mm, lenta je široka 102 mm.

Sastoji se od bijelo emajliranoga pizanskoga križa, suspendera u obliku kraljevske krune i lente. Krakove križa spaja zeleni vijenac od hrastove i lorovove grančice.

Avers: u središnjem medaljonu, u crvenom emajlu, leži bijelo emajlirani grčki križ (grb savojske dinastije). U okolnom prstenu natpis: AL MERITO MILITARE (u prijevodu: *Za vojne zasluge*).

Revers: u crvenom medaljonu dvije su ukrižene sablje s kraljevskim monogramom: V. E. i s godinom: 1855.

Lenta je provučena, tamnoplave je boje s crvenom prugom po sredini.

Napomena: nedostaje zvijezda koja se nosi uz ordenski znak na lenti.

HPM/ZM-79054

Slika 14. Znak Viteza Velikoga križa Vojnog ordena savojske dinastije

10. Minijatura Viteza Velikoga križa Vojnog ordena savojske dinastije

E. Gardino, Rim, od 1927. do 1947., pozlaćeno srebro, promjera 16 mm, vrpca je široka 13 mm.

Sastoji se od umanjene osmerokrake zvijezde Velikoga križa, koja visi na uskoj duguljastoj vrpci. Na zvjezdicu je apliciran umanjeni avers križa ordenskoga znaka - bijelo emajlirani križ. Krakove križa spaja zeleno emajlirani vijenac.

Avers: u središnjem medaljonu, u crvenom emajlu, leži bijelo emajlirani grčki križ (grb savojske dinastije). U okolnom prstenu natpis: AL MERITO MILITARE.

Revers: oznaka radionice: GARDINO / ROMA.

Vrpca je tamnoplave boje, s crvenom prugom po sredini.

HPM/ZM-79055

Slika 15. Minijatura Viteza Velikoga križa Vojnog ordena savojske dinastije

11. Časnički znak Vojnog ordena savojske dinastije

Bez oznake radionice, 1855.-1947., pozlaćeno srebro, 67 x 42 mm, vrpca je široka 36 mm.

Sastoji se od bijelo emajliranoga pizanskoga križa, suspendera u obliku vojničkoga trofeja i vrpce. Između krakova križa nalazi se zeleno emajlirani lovorov vijenac.

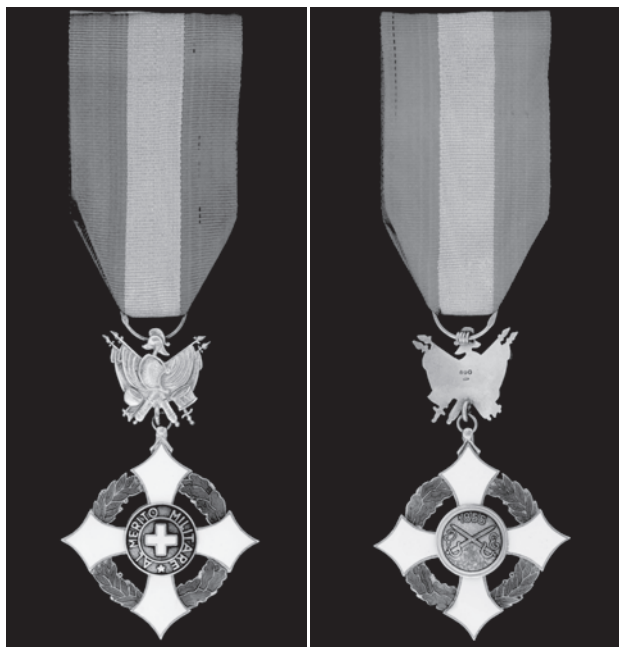
Avers: u središnjem medaljonu, u crvenom emajlu, leži bijelo emajlirani grčki križ (grb savojske dinastije). U okolnom prstenu natpis: AL MERITO MILITARE.

Revers: u crvenom medaljonu dvije su ukrižene sablje s kraljevskim monogramom: V. E. i s godinom: 1855.

Suspender u obliku vojničkoga trofeja na reversu gladak je, s oznakom finoće srebra: 800/1000.

Vrpca je provučena kroz okruglu kariku; tamnoplave je boje, s ružičasto-crvenom prugom po sredini.

HPM/PMH-32028

Slika 16. i 17. Časnički znak Vojnog ordena savojske dinastije (avers i revers)

GRADANSKI RED SAVOJSKE DINASTIJE

(*Ordine civile di Savoia*)

Red je 29. listopada 1831. osnovao kralj Sardinije Karlo Albert, nasljednik Viktora Emanuela, osnivača Vojnog reda savojske dinastije. Za razliku od svog prethodnika, Karlo Albert odlučio je nagraditi odlikovanjem one podanike „koji su se posvetili drugim

zanimanjima, ne manje korisnima od vojne službe, te su produbljenim i dugotrajnim bavljenjem znanostu postali ures Naše države, tj. značajno su koristili svojim učenim trudom Našoj službi i općemu dobru”.

Drugim riječima, Građanski orden savojske dinastije dodjeljivao se:

1. najvišim činovnicima vlade i uprave;
2. znanstvenicima, književnicima i administratorima, autorima važnih tiskanih djela;
3. inženjerima, arhitektima ili umjetnicima;
4. autorima ili objavljivačima vrlo važnih otkrića;
5. profesorima znanosti i književnosti i direktorima odgojnih ustanova.

Veliki meštar Reda jest kralj.

Orden ima samo jedan stupanj. Nositelji ordena dobivali su mirovine, ali ne svi u istome iznosu. Mirovine su svrstane u tri razreda: deset mirovina po 1.000 lira, 10 mirovina po 800 lira i 20 mirovina po 600 lira; ukupno 40 mirovina u iznosu 30.000 lira godišnje.

Kraljevskim ukazom od 1. listopada 1850. izmijenjen je čl. 6. prethodnoga zakona. Ukinuta je praksa pisanja molbi i obrazloženja za odlikovanje, koju su kandidati morali sami sastavljati. Rast prihoda Reda omogućio je povećanje broja pripadnika Reda: 1859. godine povećan je na pedeset, 1861. na šezdeset, a 1887. na sedamdeset pripadnika. Istodobno, fond Reda uvećan je na 81.601 liru 1887. godine.

Od 1840. godine vitezovi Građanskog reda savojske dinastije nosili su u svečanim prilikama posebna odijela tamnoplave boje, s mačem o boku, slično vitezovima Reda Sv. Mauricija i Sv. Lazara.

Ordeni prvog razdoblja (1831.-1860.) iznimno su rijetki i skupi, što se ne može reći za ordene drugog razdoblja dodjele (1860.-1944.).

Literatura: *Cibrario, L., Descrizione storica degli Ordini cavallereschi, 1. sv., Torino, 1846., str. 76.-77., Ceschina, R. E., Gli ordini equestri del Regno D'Italia, treće izdanje, Milano 1938., str. 75.-80., tabla 9. i 10.*

12. Građanski orden savojske dinastije

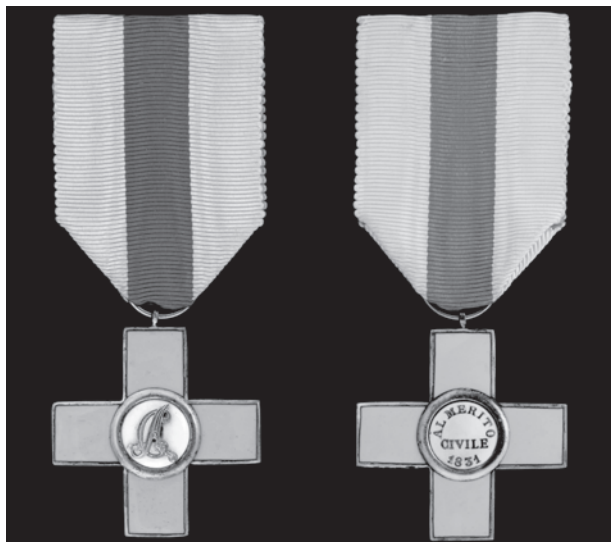
Orden ima oblik grčkoga križa; ispunjen je svijetloplavim emajlom.

Avers: u bijelo emajliranom medaljonu isprepleteni su inicijali utemeljitelja ordena: CA (Carlo Alberto).

Revers: u bijelo emajliranom medaljonu natpis: AL MERITO / CIVILE / 1831 (u prijevodu: *Za građanske zasluge, 1831.*).

Vrpca je provučena kroz okruglu kariku; bijele je boje, sa širokom plavom prugom po sredini.

HPM/ZM-79003

Slika 18. i 19. Građanski orden savojske dinastije (avers i revers)

ORDEN TALIJANSKE KRUNE (*Ordine della Corona d'Italia*)

Orden talijanske krune osnovao je kralj Viktor Emanuel II. dana 20. veljače 1868., u spomen na pripojenje pokrajine Veneto Italiji. Ime ordena potječe od povijesne Željezne krune langobardske kraljice Teodolinde (oko 570.-628.), koja se čuvala u riznici katedrale u Monzi. Teodolinda je bila kći bavarskog kralja Garibalda, žena langobardskih kraljeva Autarija i Agilulfa (nakon Autarijeve smrti). Željeznom krunom krunili su se mnogi vladari, među njima Karlo Veliki (800.) i Žigmund Luksemburški (1431.), a 1805. godine i Napoleon Bonaparte. Željeznu krunu odnijeli su Habsburgovci 1815. godine, nakon aneksije Lombardije. Kruna je konačno vraćena u Monzu nakon sklapanja Bečkog mira 3. listopada 1866., kad je pokrajina Veneto pripojena Italiji.

Orden talijanske krune ima pet stupnjeva. U zagradaima je označen ukupno dopušteni broj nositelja odlikovanja:

1. stupanj - Veliki križevi (60);
2. stupanj - Visoki časnici (150);
3. Komanderi (500);
4. stupanj - Časnici (2000);
5. stupanj - Vitezovi (neograničen broj).

Namjena odlikovanja bila je vrlo općenita, za „najistaknutije zasluge, kako Talijana, tako i stranaca, a osobito za zasluge koje se izravno tiču interesa nacije”.

Talijanski kralj bio je Veliki meštar reda.

Dimenzije ordena pojedinih stupnjeva propisane su zakonom o osnutku ordena iz 1868. godine. Prema zakonu, križevi Komandera, Visokoga časnika i Velikoga križa

imaju promjer oko 50 mm; zvijezda Velikoga križa ima promjer 80 mm, a zvijezda Visokoga časnika ima promjer oko 65 mm. Križevi Časnika i Viteza imaju promjer 35 mm. Vrpca je ordena crvene boje, s bijelom prugom po sredini. Širina je bijele pruge 2/8 ukupne širine vrpce. Međutim, u praksi se proizvođači ordena nisu držali propisanih dimenzija.

Kraljevskim ukazom od 30. prosinca 1929. dopunjen je stari zakon Ordena talijanske krune. Glavna i jedina novost jest razrada dodjele odlikovanja, koje se od tada moglo dobiti postupno, od nižega stupnja k višem stupnju. Tako je propisano da na promaknuće u viši stupanj Časnika i Komandera treba čekati tri godine, na stupanj Visokoga časnika četiri godine, a na stupanj Velikoga križa trebalo je čekati pet godina. Dakle, Vitez je trebao čekati najmanje petnaest godina na Veliki križ. Međutim, čl. 8. toga zakona dopušta u iznimnim slučajevima i nepridržavanje propisanih rokova! Dodjela se obavljala dvaput godišnje: 21. travnja (rimski Božić) i 28. listopada (marš na Rim). I u tome su dopuštene iznimke.

Literatura: *Ceschina, R. E., Gli ordini equestri del Regno D'Italia, treće izdanje, Milano 1938., str. 83.-87., tabla 11. i 12., http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_della_Corona_d'Italia.*

13. Znak Velikoga križa Ordena talijanske krune (bez zvijezde)

Slika 20. Znak Velikoga križa Ordena talijanske krune (bez zvijezde)

Bez oznake radionice, 1868.-1946., križ: zlato, promjer 50 mm, lenta je široka 101 mm.

Bez oznake radionice, 1868.-1946., križ: zlato, promjer 50 mm, lenta je široka 101 mm.

Ordenski znak ima oblik bijelo emajliranoga križa, krakovi su mu zaobljeni i suzuju se prema sjecištu. Krakovi križa spojeni su pletenicama od tanke tordirane zlatne žice.

Avers: u plavo emajliranom medaljonu nalazi se Željezna kruna, ukrašena raznobojnim emajlom.

Revers: u zlatnom medaljonu crni je orao raširenih krila, s emajliranim savojskim križem.

Lenta je crvene boje, s bijelom prugom po sredini.

HPM/ZM-78986

14. Zvijezda Velikoga križa Ordена talijanske krunе

Domenico Cravanzola, Rim, oko 1880.-1913., srebro i zlato, promjer 79 mm.

Zvijezda je osmerokraka, briljantinirana i djelomično crno patinirana.

Avers: u plavo emajliranom medaljonu nalazi se Željezna kruna, ukrašena raznobojnim emajlom. Uokolo je bijelo emajlirani prsten s natpisom: VICT.(or) EMMAN.(uel) II REX ITALIAE MDCCCLXVI (u prijevodu: *Viktor Emanuel II. kralj Italije, 1866.*). Godina 1866. jest godina pridruživanja provincije Veneto Kraljevini Italiji. Iznad središnjeg medaljona sa Željeznom krunom i natpisom, u gornjem kraku zvijezde, nalazi se crni okrunjeni orao raširenih krila sa štitom savojske dinastije

Revers: okrugla pločica sa signaturom: D.(omenico) CRAVANZOLA SUCC.(essore) F(rate)LLI BORANI / ROMA, i klasična igla.

HPM/ZM-78987

Slika 21. Zvijezda Velikoga križa Ordена talijanske krunе

Slika 22. Oznaka radionice na reversu zvijezde

15. Zvijezda Velikoga križa Ordena talijanske krune

E. Gardino, Rim, 1927.-1946., srebro i zlato, 88 x 90 mm.

Opis: kao prethodno (HPM/ZM-78987), ali postoje razlike u detaljima, a primjetna je razlika u veličini. Na reversu su okrugla pločica sa signaturom: E. GARDINO SUCC. CRAVANZOLA / ROMA (u prijevodu: *E. Gardino, nasljednik Cravanzole, Rim*), i klasična igla.

HPM/ZM-78988

Slika 23. Zvijezda Velikoga križa Ordena talijanske krune

Slika 24. Oznaka radionice na reversu zvijezde

16. Diploma o odlikovanju Ljubomira Nešića Velikim križem Ordena talijanske krune

Kancelarija ordena, Rim, 15. svibnja 1924., papir, 362 x 252 mm.

Tekst diplome: S. M. VITTORIO EMANUELLE III / PER GRAZIA DI DIO E PER VOLONTÀ DELLA NAZIONE / RE D' ITALIA / Gran Mastro dell' Ordine della Corona d' Italia / Ha firmato il seguente decreto: / *Sulla proposta del Nostro Ministro Segretario di Stato per gli Affari Esteri / Abbiamo nominato e nominiamo Loubomir Neschitch, Ministro ple-/nipotenzionario a Praga del Regno S. H. S., Cavaliere di Gran / Croce decorato del Gran Cordone dell' Ordine della Corona Italia / con facoltà di fregiarsi delle insegne per tale Equestre grado stabilite./ Il Cancelliere dell' Ordine è incaricato dell' esecuzione del presente / Decreto che sarà registrato alla Cancelleria dell' Ordine medesimo / Dato a Roma, li 28 Febbraio 1924 / Firmato: Vittorio Emanuele – Controseggnato: = Mussolini = Visto: P. Boselli / IL CANCELLIERE DELL' ORDINE DELLA CORONA D' ITALIA / in esecuzione delle suddette Regie Disposizioni dichiara che il Signor / Loubomir Neschitch / fu iscritto nell' Elenco dei Gran Cordoni (Esteri) al № 804 (Serie 2.a) / Roma, 15 Maggio 1924 / Il Cancelliere dell' Ordine / P. Boselli / Il Direttore Capo della Divisione I. (nečitki potpis).*

Slika 25. Diploma o odlikovanju Ljubomira Nešića Velikim križem Ordena talijanske krune

(U prijevodu: *Njegovo Veličanstvo Viktor Emanuel III., milošću Božjom i voljom naroda kralj Italije, Veliki meštar Reda talijanske krune, potpisao je sljedeći ukaz: na prijedlog našeg ministra državnoga tajnika za vanjske poslove imenovali smo i imenujemo Ljubomira Nešića, opunomoćenog ministra Kraljevine SHS u Pragu, vitezom Velikoga križa na lenti Reda talijanske krune, s pravom nošenja obilježja toga viteškoga stupnja. Kancelar Reda zadužen je za izvršenje ovog ukaza, koji će se zabilježiti u kancelariji Reda.*

Dano u Rimu, 15. svibnja 1924., potpisao: Viktor Emanuel, supotpisao: Mussolini, vidio: P. Boselli./ Kancelarija Reda talijanske krune u provedbi ovih kraljevskih odredbi objavljuje da je gospodin Ljubomir Nešić upisan u popis ordena na lenti (inozemnih), pod br. 804 (serija 2a). U Rimu, 15. svibnja 1924. Kancelar Reda (potpis: P. Boselli)⁷ – glavni ravnatelj I. odjela (nečitki potpis).

HPM-34369

17. Znak Visokoga časnika Ordena talijanske krune, komplet

Raviolo & Gardino, 1913.-1927., križ: zlato, promjer 50,5 mm, lentica je široka 48 mm; zvijezda: srebro i zlato, promjer 75 mm.

Ordenski znak: bijelo emajlirani križ, a krakovi su mu zaobljeni i suzuju se prema sjecištu. Krakovi križa spojeni su pletenicama od tanke tordirane zlatne žice.

Avers: u plavo emajliranom medaljonu nalazi se Željezna kruna, ukrašena raznobojnim emajlom.

Revers: u zlatnom medaljonu nalazi se crni orao raširenih krila, s emajliranim sa-vojskim križem.

Lentica je crvene boje, s bijelom prugom po sredini.

Zvijezda je osmerokraka, s briljantiniranim krakovima. Na zvijezdu je apliciran avers ordenskoga znaka - bijelo emajlirani križ sa Željeznom krunom u medaljonu. Na reversu je okrugla pločica s oznakom proizvođača: CRAVANZOLA SUCC.(essori) RAVIOLO & GARDINO / ROMA (u prijevodu: *Nasljednici Cravanzole - Raviolo i Gardino, Rim*).

HPM/ZM-78989

⁷ Paolo Boselli (Savona, 8. lipnja 1838. – Rim, 10. ožujka 1932.), talijanski premijer od 18. lipnja 1916. do 30. listopada 1917., kad je zbog poraza kod Kobarida bio prisiljen na ostavku. Poslije Prvoga svjetskog rata i dolaska Benita Mussolinija na vlast, priklonio se fašizmu te je obnašao funkciju kancelara Reda talijanske krune.

Slika 26. Znak Visokoga časnika Ordena talijanske krune

Slika 27. Zvijezda Visokoga časnika Ordena talijanske krune

Slika 28. Oznaka radionice na reversu zvijezde Visokoga časnika Ordena talijanske krune

18. Znak Komandera Ordена talijanske krune

Bez oznake radionice, 20. st., srebro promjera 53 mm, lentica je široka 48 mm.

Bijelo emajlirani križ, krakovi su mu zaobljeni i suzuju se prema sjecištu. Krakovi križa spojeni su pletenicama od tanke tordirane zlatne žice.

Avers: u plavo emajliranom medaljonu Željezna je kruna, ukrašena raznobojnim emajlom.

Revers: u zlatnom medaljonu crni je orao raširenih krila, s emajliranim savojskim križem.

Lentica je crvene boje, s bijelom prugom po sredini.

HPM/ZM- 79000

Slika 29. Znak Komandera Ordена talijanske krune

19. Znak Komandera Ordена talijanske krune

Bez oznake radionice, 20. st., križ: pozlaćena bronca, promjer 52 mm; lentica je široka 49 mm.

Opis: kao prethodni ordenski znak (HPM/ZM-78989 i HPM/ZM-79000), ali postoje razlike u detaljima.

HPM/ZM-78990

Slika 30. Znak Komandera Ordена talijanske krune

20. Zvijezda Visokoga časnika Ordена talijanske krune

Stephano Johnson, Milano-Rim, prva pol. 20. st., srebro, promjer 76 mm.

Zvijezda je osmerokraka, izrađena od briljantinirana srebra. Na zvijezdu je apliciran avers ordenskoga znaka - bijelo emajlirani križ sa Željeznom krunom u medaljonu. Na re-versu je okrugla pločica s oznakom proizvođača: S. JOHNSON MILANO ROMA.⁸

HPM/ZM-79001

Slika 31. Zvijezda Visokoga časnika Ordена talijanske krune

⁸ Stefano Johnson osnovao je 1836. godine tvrtku *Stabilimento Johnson* u Corso Venezia u Milanu. Stefano je sin Jamesa Johnsona, koji je u Birminghamu i Lionu držao radionice za proizvodnju metalnih gumbi. Kad je 1880. godine tvrtku preuzeo Federico Johnson (1855.-1937.), on je potaknuo proizvodnju medalja i kasnije odlikovanja. Ta aktivnost nastavila se pod vodstvom njegova sina Stefana Johnsona između dvaju ratova te unuka Cesarea Johnsona nakon Drugoga svjetskog rata. Godine 1943. radionica je uništena u zračnom napadu, ali Cesare je nakon rata izgradio novu radionicu u Milanu. Cesare Johnson kuje odlikovanja Talijanske Republike, a na njima se javlja sigla S. J., *Stabilimento Johnson*.

Slika 32. Oznaka radionice na reversu zvijezde

21. Časnički znak Ordna talijanske krune

Bez oznake radionice, 20. st., križ: pozlaćena bronca i zlato (medaljon), promjer 39 mm, vrpca je široka 37 mm.

Bijelo emajlirani križ, krakovi su mu zaobljeni i suzuju se prema sjecištu. Krakovi križa spojeni su pletenicama od tanke tordirane pozlaćene žice.

Avers: u plavo emajliranom medaljonu nalazi se Željezna kruna, ukrašena raznobojnim emajlom.

Revers: u pozlaćenom medaljonu nalazi se crni orao raširenih krila, s emajliranim savojskim križem.

Vrpca je crvene boje, s bijelom prugom po sredini. Na vrpцу je aplicirana mala rozeta - oznaka časničkoga stupnja.

HPM/ZM-78991

Slika 33. i 34. Časnički znak Ordna talijanske krune (avers i revers)

22. Viteški znak Ordена talijanske krune

Bez oznake radionice, 20. st., križ: pozlaćeno srebro, promjer 36 mm, vrpca je široka 39 mm.

Opis: kao prethodni znak (HPM/ZM-78991), ali bez rozete na vrpci.

HPM/ZM-78992

23. Viteški znak Ordена talijanske krune

Bez oznake radionice, 20. st., križ: pozlaćeno srebro, promjer 37,5 mm, vrpca je široka 37,5 mm.

Opis: kao prethodni znak (HPM/ZM-78992), uz vidljive razlike u detaljima, što govori da je izrađen u drugoj radionici.

HPM/ZM-78993

Slika 35. Viteški znak Ordена talijanske krune

24. Set od četiri komada čeličnih kalupa za kovanje poluminijature Ordена talijanske krune

a) glavni kalup za kovanje ordenskoga znaka - križa promjera 25 mm. Kalup nosi brojčane oznake: 1996 / 25.

b) kalup za kovanje Željezne krune koja se nalazi na medaljonu aversa. Kalup nosi brojčanu oznaku: 3049.

c) kalup za kovanje prstena oko medaljona aversa i reversa. Kalup nosi brojčanu oznaku: 25 / 2030.

d) kalup za kovanje grba Kraljevine Italije koji se nalazi na medaljonu reversa. Kalup nosi brojčanu oznaku: 25 / 2031.

HPM-34611

Slika 36. Set od četiri komada čeličnih kalupa za kovanje poluminijature Ordена talijanske krune

25. Minijatura znaka Velikoga križa Ordена talijanske krune

Posrebrena bronca, promjer 18 mm, vrpca je široka 20,5 mm.

Minijatura ima oblik umanjene zvijezde Velikoga križa.

Na zvijezdu je apliciran avers ordenskoga znaka - bijelo emajlirani križ. U plavo emajliranom medaljonu nalazi se Željezna kruna, ukrašena raznobojnim emajlom. Uokolo je bijelo emajlirani prsten s natpisom: VICT. EMANU (sic!) II REX ITALIAE MDCCCLXVI.

Minijatura se nosila na uskoj vrpici crvene boje, s bijelom prugom po sredini.

HPM/ZM-78994

26. Minijatura znaka Visokoga časnika Ordена talijanske krune

Posrebrena bronca, promjer 17 mm, vrpca je široka 21 mm.

Minijatura ima oblik umanjene zvijezde Visokoga časnika.

Na zvijezdu je apliciran avers ordenskoga znaka - bijelo emajlirani križ sa Željeznom krunom u medaljonu. Minijatura se nosila na uskoj vrpici crvene boje, s bijelom prugom po sredini.

HPM/ZM-78995

Slika 37. Minijatura znaka Velikoga križa Ordena talijanske krune

Slika 38. Minijatura znaka Visokoga časnika Ordena talijanske krune

27. Minijatura znaka Visokoga časnika Ordena talijanske krune

Posrebrana bronca, promjer 12 mm, vrpca je široka 13 mm.

Kao prethodna minijatura (HPM/ZM-78995), ali minijatura je manja, a vrpca je uža.

HPM/ZM-78997

28. Minijatura znaka Visokoga časnika Ordена talijanske krune, za zapačak

Johnson, Milano-Rim, 20. stoljeće; posrebrena bronca, promjer 12 mm, rozeta je promjera 13 mm.

Minijatura se nosila u zapačku; na rozeti u bojama vrpce Ordена talijanske krune. Na rozetu je pričvršćena minijaturna zvijezda Visokoga časnika. Straga je crno lakirano dugme s oznakom proizvođača: JOHNSON / MILANO-ROMA.

HPM/ZM-78996

Slika 39. Minijatura znaka Visokoga časnika Ordена talijanske krune, za zapačak

29. Mala oznaka Visokoga časnika Ordена talijanske krune

Posrebreni lim, 13 x 41 mm.

Komad vrpce Ordена talijanske krune napet je na metalnu pločicu i prišiven. Na vrpce su rascjepkama pričvršćene dvije brončane krune.

Napomena: broj apliciranih kruna označava stupanj Ordена talijanske krune (tri pozlaćene krune - Veliki križ; dvije pozlaćene krune - Visoki časnik, jedna pozlaćena kruna - Komander, jedna posrebrena kruna - Časnik, bez krune - Vitez). Te bi krune trebale biti pozlaćene, ali nisu.⁹

HPM/ZM-79002

30. Minijatura Komanderskoga znaka Ordена talijanske krune

Posrebrena bronca, promjer 14 mm, vrpca je široka 12 mm.

Minijatura u obliku umanjenoga Komanderskoga znaka. Iznad križa nalazi se kruna (takve krune nema na Komanderskom znaku originalne veličine).

Avers: u plavo emajliranom pozlaćenom medaljonu nalazi se Željezna kruna.

Revers: u pozlaćenom je medaljonu crni orao raširenih krila, s emajliranim savoj-skim križem.

⁹ Iste takve, ali brončane minijaturne krune stavljale su se na male oznake Križa za ratne zasluge (*Croce al merito di guerra*) – jedna brončana kruna za drugo ponovljeno odlikovanje i dvije krune za treće odlikovanje Križem za ratne zasluge. Stoga je upitna autentičnost ove male oznake.

Uska vrpca, crvene boje s bijelom prugom po sredini, provučena je kroz okruglu karičicu nad krunom.

HPM/ZM-78998

Slika 40. Minijatura Komanderskoga znaka Ordena talijanske krune

31. Minijatura Časničkoga ili Viteškoga znaka Ordena talijanske krune

Srebro, promjer 16 mm.

Minijatura u obliku umanjenog Časničkoga ili Viteškoga znaka.

Avers: u plavo emajliranom pozlaćenom medaljonu nalazi se Željezna kruna.

Revers: u pozlaćenom je medaljonu crni orao raširenih krila, s emajliranim savoj-
skim križem.

Nedostaju vrpca ili lančić.

HPM/ZM-78999

KOLONIJALNI RED TALIJANSKE ZVIJEZDE

(Ordine coloniale della Stella d'Italia)

Red je 18. siječnja 1914. osnovao talijanski kralj Viktor Emanuel III., koji je bio njegov veliki meštar. Osnutak reda u svezi je sa stjecanjem kolonije Libije nakon sklapanja tursko-talijanskoga sporazuma u Ouchyju 15. listopada 1912., gdje je Turska priznala talijanski suverenitet nad Kirenaikom i Tripolitanijom. Otpor domorodačkih plemena stvarao je probleme talijanskoj vlasti sve do dolaska Mussolinija, koji je surovo „pacificirao” Libiju i pretvorio je uskoro u vojni logor. U Drugom svjetskom ratu

Talijani su u Libiji naposljetku doživjeli vojni neuspjeh i 1943. godine izbačeni su iz zemlje. Pariškim mirovnim ugovorom iz 1947. Italija se odrekla Libije, koja je 1949. postala nezavisnom državom.

Kolonijalni red talijanske zvijezde osnovan je za nagrađivanje javnih zasluga koje su stekli domoroci - talijanski podanici. Iznimno su tim ordenom mogli biti odlikovani talijanski državljani koji su, boraveći u kolonijama pod talijanskom upravom, stekli javne zasluge, ako za njih već nisu dobili kakvu drugu počast. Orden se dijeli u pet stupnjeva:

1. stupanj – Vitezovi Velike vrpce (*Cavalieri di Gran Cordone*), nose ordenski znak (bez krune iznad njega) na lenti i pozlaćenu zvijezdu promjera oko 65 mm;¹⁰

2. stupanj - Visoki časnici (*Grandi Ufficiali*), nose ordenski znak na lenticu oko vrata i srebrnu zvijezdu promjera oko 65 mm;

3. stupanj – Komanderi (*Commendatori*), nose ordenski znak na lenticu (bez zvijezde);

4. stupanj – Časnici (*Ufficiali*), nose ordenski znak na vrpici. Drugi, treći i četvrti stupanj imaju krunu iznad ordenskih znakova;

5. stupanj – Vitezovi (*Cavalieri*), nose ordenski znak na vrpici. Taj stupanj razlikuje se od 4. stupnja po tome što nema krunu između ordenskoga znaka i vrpce.

U početku se godišnje moglo dodijeliti najviše: dva ordena I. stupnja, osam ordena II. stupnja, šesnaest ordena III. stupnja, trideset ordena IV. stupnja i devedeset ordena V. stupnja. Od tog broja talijanskim se državljanima nije moglo dodijeliti više od polovice u prva tri stupnja i više od trećine u preostalim stupnjevima. Odlikovanje se dobivalo postupno - od najnižega stupnja k višem stupnju. Trebalo je proći barem tri godine od dodjele nižeg stupnja, da bi se mogao steći viši stupanj. U slučaju kažnjavanja nositelja ordena i gubitka građanskih prava ili za prijestup koji bi odlikovanog „činio nedostojnim odlikovanja”, nositelj ordena gubio je pravo na nošenje odlikovanja koje mu se oduzimalo. Ukazom od 13. svibnja 1937. limit godišnjih dodjela ordena znatno je uvećan: deset ordena I. stupnja, trideset ordena II. stupnja, sto ordena III. stupnja, dvjesto ordena IV. stupnja i sedamsto ordena V. stupnja. Ta su se odlikovanja od tada mogla dijeliti bez ograničenja i talijanskim građanima.

Kolonijalni red talijanske zvijezde ukinut je 2. lipnja 1946.

Literatura: *Ceschina, R. E., Gli Ordini Equestri del Regno D'Italia, treće izdanje, Milano, 1938., str. 99.-104., table 14. i 15., str. 143.-145., http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_coloniale_della_Stella_d'Italia*

32. Kolonijalni orden talijanske zvijezde III. stupnja (Komander)

Bez oznake radionice, 1914.-1946., pozlaćeno srebro, 77 x 53 mm, lentica je široka 37 mm.

¹⁰ Prema crtežima priloženim uz statut Reda, a koje donosi Renzo Ermes Ceschina, zvijezde 1. i 2. stupnja jednake su - obje su srebrne. Međutim fotografije postojećih zvijezda pokazuju da su zvijezde 1. stupnja pozlaćene, a zvijezde 2. stupnja srebrne.

Ordenski znak izrađen je u obliku bijelo emajlirane pozlaćene petokrake zvijezde s kuglicama na vrhovima. Iznad zvijezde suspender je u obliku zlatne kraljevske krune, na koju se nastavlja zlatna okrugla karičica i zlatna duguljasta karika za lenticu.

Avers: u sredini je crveno emajlirani medaljon s isprepletenim kraljevskim monogramom: VE, a iznad njega je kruna. Medaljon je uokviren zeleno emajliranim prstenom, na njegovu se dnu nalazi godina upada u Libiju: 1911.

Revers: u crveno emajliranom medaljonu natpis u tri retka: AL / MERITO / COLONIALE (u prijevodu: *Za kolonijalne zasluge*).

Lentica je crvene boje, sa zelenim i bijelim prugama uz rub.

HPM/ZM-78980

Slika 41. i 42. Kolonijalni orden talijanske zvijezde III. stupnja (avers i revers)

33. Kolonijalni orden talijanske zvijezde V. stupnja (Vitez)

Bez oznake radionice, 1914.-1946., pozlaćeno srebro, 35 x 34 mm, vrpca je široka 37 mm.

Ordenski znak: kao gore (HPM/ZM-78980), ali manji, bez krune i s vrpcom provučenom kroz okruglu kariku.

HPM/ZM-79981

Slika 43. Kolonijalni orden talijanske zvijezde V. stupnja

34. Mala oznaka Kolonijalnog ordena talijanske zvijezde I. stupnja (Vitez Velike vrpce)

Radionica: Arturo Pozzi, Rim, 1914.-1946., minijatura: pozlaćena bronca, promjer 11 mm, rozeti je promjer 13 mm.

Mala oznaka izrađena je kao minijatura zvijezde, koja je aplicirana na umanjenu rozetu. Na rozetu se nastavlja klasični bakreni gumb, s pomoću kojeg se mala oznaka nosila u zapučku.

Umanjena je zvijezda osmerokraka, s apliciranom bijelo emajliranom petokrakom zvijezdom ordenskoga znaka. U sredini je crveno emajlirani medaljon s isprepletenim kraljevskim monogramom: VE, iznad njega je srebrna kruna. Medaljon je uokviren zeleno emajliranim prstenom, a na njegovu se dnu nalazi godina: 1911.

Rozeta je crvene boje, sa zelenim i bijelim prugama uz rub. Straga na gumbu signatura je: A. POZZI / ROMA.

HPM/ZM-78982

Slika 44. Mala oznaka Kolonijalnog ordena talijanske zvijezde I. stupnja

35. Minijatura Kolonijalnog ordena talijanske zvijezde II. stupnja

Bez oznake radionice, 1914.-1946., srebro, promjer 20 mm, vrpca je široka 14 mm.

Minijatura je u obliku petokrake zvijezde, s apliciranim minijaturnim ordenaskim znakom.

HPM/ZM-78983

Slika 45. Minijatura Kolonijalnog ordena talijanske zvijezde II. stupnja

36. Minijatura Kolonijalnog ordena talijanske zvijezde III. stupnja

Bez oznake radionice, 1914.-1946., pozlaćena bronca, 24,5 x 15,5 mm.

Minijatura je bijelo emajlirana petokraka zvijezda s kuglicama na vrhovima. Iznad zvijezde je suspender u obliku zlatne kraljevske krune, na koju se nastavlja zlatna okrugla karičica. Nedostaje vrpca (ili lančić).

HPM/ZM-78984

Slika 46. Minijatura Kolonijalnog ordena talijanske zvijezde III. stupnja, revers

Literatura:

1. *Cibrario, Luigi*, Descrizione storica degli Ordini cavallereschi, 1. sv., Torino, 1846.
2. *Gritzner, Maximilian*, Handbuch der Ritter-und Verdienstorden aller Kulturstaaten der Welt innerhalb des XIX. Jahrhunderts, reprint izdanje, Graz 1962.
3. *Ceschina, Renzo Ermes*, Gli Ordini Equestri del Regno D'Italia, treće izdanje, Milano, 1938.
4. *Měříčka, Václav*, Orden und Auszeichnungen, Prag, 1966.
5. *Barac, Borna*, Reference Catalogue Orders, Medals and Decorations of the World instituted until 1945, Part III – Silver Book (G-P), Zagreb, 2013.
6. http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_supremo_della_Santissima_Annunziata
7. http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_dei_Santi_Maurizio_e_Lazzaro
8. http://en.wikipedia.org/wiki/Sacred_Military_Constantinian_Order_of_Saint_George
9. http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_militare_di_Savoia
10. http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_della_Corona_d'Italia
11. http://it.wikipedia.org/wiki/Ordine_coloniale_della_Stella_d'Italia